

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 9 december 2025

Mål nr
B 1462-25

PARTER

I

Klagande

V.B.

Ombud och offentlig försvarare: Advokat I.V.

Motparter

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. S.W.

Företrädd av åklagaren

II

Klagande

C.B.

Ombud: Advokat I.V.

Motpart

S.W.

Företrädd av åklagaren

SAKEN

Misshandel

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2025-01-22 i mål B 16736-24

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom endast på det sättet att påföljden bestäms till ungdomsvård med föreskrift för V.B. att följa det ungdomskontrakt som framgår av bilaga 1.

I.V. ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av V.B. i Högsta domstolen med 10 904 kr. Av beloppet avser 8 723 kr arbete och 2 180 kr 75 öre mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

V.B. har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet om misshandel av S.W. liksom hans skadeståndstalan eller i andra hand mildra påföljden och sätta ned skadeståndet.

C.B. har yrkat att Högsta domstolen ska befria henne från skadeståndsskyldighet eller i vart fall jämka skadeståndet.

Riksåklagaren och S.W. har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Socialnämnden har inkommit med ett kompletterande yttrande där det framgår att V.B. inte längre är lämplig för att utföra ungdomstjänst. Det bedöms att han har ett särskilt vårdbehov och att en insats i form av ungdomsbehandling behövs.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. V.B. åtalades bland annat för misshandel av sin lärare, S.W., enligt följande gärningsbeskrivning.

V.B. har utdelat upprepade knytnävsslag mot S.W.s huvud och överkropp. Det hände den 11 mars 2024 på Snitz gymnasium, Hagagatan, Stockholms stad. S.W. orsakades smärta.

V.B. begick gärningen med uppsåt.

2. Vid händelsen var V.B. 15 år gammal och gick på en gymnasieskola som vänder sig till elever som har neuropsykiatriska diagnoser. Han har flera sådana diagnoser.

3. Tingsrätten dömde V.B. enligt åtalet. Straffvärdet bedömdes motsvara fängelse i två månader. Påföljden för den samlade brottsligheten – som också innefattade ett fall av ringa misshandel av en annan målsägande – bestämdes till 35 timmars ungdomstjänst. Tingsrätten ansåg inte att det funnits några förmildrande omständigheter, men beaktade vid straffmätningen V.B.s ålder. Han dömdes även att betala ersättning med 10 000 kr till S.W. för kränkning. Beloppet skulle utges solidariskt med C.B., som är V.B.s vårdnadshavare.

4. I hovrätten åberopade V.B. en utredning som skolan låtit genomföra där bedömningen gjorts att S.W. i samband med händelsen utsatt V.B. för kränkande behandling enligt skollagen (2010:800). Hovrätten har, även med beaktande av att V.B. har olika diagnoser som kan påverka hans förmåga att kontrollera sitt handlande, fastställt tingsrättens dom.

Frågorna i Högsta domstolen

5. Frågorna är främst om det har funnits förmildrande omständigheter som bör inverka på gärningens straffvärde enligt 29 kap. 3 § brottsbalken och om det har förelegat omständigheter som kan påverka ett skadeståndsansvar enligt 2 kap. 4 § skadeståndslagen.

Utgångspunkter vid en straffvärdebedömning

6. Brottets eller i förekommande fall den samlade brottslighetens straffvärde ska vara utgångspunkt för påföljdsbestämningen, och vid straffvärdebedömningen ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person (29 kap. 1 § brottsbalken).

7. Härutöver ska försvårande omständigheter beaktas (se 2 §, jfr även 2 a §) liksom de omständigheter som kan verka i förmildrande riktning (se 3 §). I samband med en översyn av regleringen 2010 vidgades tillämpningsområdet för de försvårande och förmildrande omständigheterna i syfte att öka spännvidden vid straffvärdebedömningen. I 3 § ändrades eller ströks vissa förstärkningsord som tidigare anvisat en mer restriktiv hållning. (Se prop. 2009/10:147.)

8. I 29 kap. 3 § första stycket anges vissa förmildrande omständigheter. Sålunda ska beaktas om gärningen föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende (punkt 1), om den tilltalade till följd av en psykisk störning haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande (punkt 2) och om handlandet stått i samband med den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga (punkt 3).

9. Uppräkningen av förmildrande omständigheter i paragrafen är exemplifierande; även andra faktorer än de som uttryckligen nämns kan alltså beaktas. Förmildrande omständigheter ska höra samman med gärningen. Inverkan vid straffvärdebedömningen är beroende av omständighetens styrka vilken bland annat påverkas av sambandet mellan omständigheten och gärningen. Ju tydligare det är att omständigheten kan kopplas till den tilltalades handlande desto större bör dess inverkan bli.

Särskilt om betydelsen av annans uppenbart kränkande beteende

10. När gärningen har ett samband med någon annans – typiskt sett målsägandens – uppenbart kränkande beteende är det fråga om att bedöma hur en utifrån kommande omständighet, en provokation, kan ha inverkat på den tilltalades handlande.

11. Bedömningen av om det har förelegat en sådan situation som avses i punkten ska ske utifrån vad som typiskt sett utgör ett klart kränkande beteende i ett sådant sammanhang som det varit fråga om i det enskilda fallet. Vid bedömningen ska ett objektivt betraktelsesätt anläggas. I ljuset av den andres beteende bör det för en utomstående betraktare framstå som förståeligt, åtminstone till någon del, att en person i den tilltalades situation har reagerat på det sätt som skett. De inblandades bakgrund och relation till varandra kan då ha betydelse. (Se prop. 2009/10:147 s. 44, jfr även prop. 1987/88:120 s. 85.)

12. Den tilltalades reaktion mot vad han eller hon subjektivt uppfattar som en provokation – men som objektivt sett ändå inte är att betrakta som en sådan – kan emellertid framstå som mindre straffvärd om den sammanvägs med omständigheter som kan inverka enligt 29 kap. 3 § första stycket 2 eller 3, eller beror av den tilltalades ungdom (jfr 7 §).

Särskilt om betydelsen av en tilltalads nedsatta förmåga att kontrollera sitt handlande

13. Enligt 29 kap. 3 § första stycket 2 andra ledet ska det beaktas som en förmildrande omständighet att den tilltalade till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande.

14. Begreppet psykisk störning är avsett att innefatta sådana psykiska utvecklingsstörningar och andra intellektuella funktionsnedsättningar som avsågs i den numera upphävda 1 § andra stycket i lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. (se prop. 1990/91:58 s. 530). Som framgår av lagtexten i 29 kap. 3 § brottsbalken blir emellertid den närmare avgränsningen av begreppet inte avgörande för punktens tillämpning.

15. Det ligger i linje med såväl lagtexten som syftet bakom regleringen i 29 kap. 3 § att hänsyn kan tas till förekomsten av en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning – även om den inte kan anses vara en sådan funktionsnedsättning som primärt avsetts med begreppet psykisk störning – i den mån den inneburit en nedsatt förmåga hos den tilltalade att kontrollera sitt handlande. Det kan få betydelse för straffvärdet särskilt när den tilltalade inte är ensam om att ha tillskapat en situation som han eller hon har svårt att hantera på grund av sin funktionsnedsättning.

16. I sammanhanget bör tilläggas att det finns utrymme att tillämpa bestämmelsen i situationer när en psykisk störning påverkat gärningsmannens beteende på ett påtagligt sätt, även om det inte omedelbart går att hänföra denna påverkan till en bristande förmåga att kontrollera sitt handlande (se ”Vildvittra” NJA 2012 s. 247 p. 19).

Skadeståndsansvaret

17. Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär (se 2 kap. 3 § skadeståndslagen). Detta gäller i tillägg till en skyldighet att utge ersättning för annan skada (se 1 och 2 §§).

18. Skadeståndet ska i princip fullt ut motsvara skadan, men beloppet kan reduceras för den som vållat skada före 18 års ålder. Ersättning utgår då i den mån det är skäligt med hänsyn till skadevållarens ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt omständigheterna i övrigt (se 4 §). I huvudsak motsvarande gäller om skadan vållats under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig (se 5 §).

19. Skadeståndsansvaret uppkommer i ett privaträttsligt mellanhavande mellan skadevållare och skadelidande och syftet är som utgångspunkt reparativt. En skälighetsbedömning avseende skadeståndet bör därför göras fristående från de kriminalpolitiska överväganden som ligger bakom reglerna om straffvärdebedömning och straffmätning i bland annat 29 kap. brottsbalken.

20. För att inte undergräva huvudregeln om att fullt skadestånd ska utgå bör bestämmelserna i 2 kap. 4 och 5 §§ skadeståndslagen tillämpas med

återhållsamhet (jfr 1–3 a §§). En nedsättning av skadestånd kan främst behöva övervägas när skadeståndsbeloppet för ett barn blir mer betydande.

21. Det är alltså framför allt de ekonomiska följderna av skadeståndsansvaret som ska beaktas vid skälighetsbedömningen med vederbörlig hänsyn tagen också till den skadelidandes intresse.

En reduktion av skadeståndet bör inte komma i fråga om det skulle bli oskäligt för den skadelidande. (Jfr prop. 1972:5 s. 461 f.)

22. Barns ansvar för bland annat kränkningsskador är inte sällan solidariskt med en förälder som har vårdnaden om barnet (se 3 kap. 5 §). Förälderns ansvar är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp som gällde för det år när skadehändelsen inträffade.

Ersättningen kan jämkas om det är uppenbart oskäligt att föräldern ska bära ett skadeståndsansvar med hänsyn till förälderns förhållande till barnet eller de särskilda åtgärder föräldern har vidtagit för att förhindra att barnet begår brott (se 6 §). För att få betydelse bör det krävas att förälderns ansträngningar för att förhindra barnets brottslighet framstår som förhållandevis stora. (Se prop. 2009/10:142 s. 37 f. och 48.)

23. En förälders solidariska betalningsansvar kan vara en omständighet rörande ett ekonomiskt förhållande som någon gång kan beaktas vid tillämpning av 2 kap. 4 §.

Bedömningen i detta fall

Straffvärdebedömningen

24. Högsta domstolen delar hovrättens och tingsrättens bedömning i fråga om skuld och rubricering samt bedömningen att straffvärdet för den nu aktuella gärningen – med bortseende från eventuella förmildrande omständigheter – motsvarar fängelse i två månader. Till detta kommer att

V.B. enligt hovrättens dom har dömts även för ett fall av ringa misshandel. Den gärningen har ett straffvärde som motsvarar ett lindrigt bötesstraff och påverkar inte det samlade straffvärdet för brottsligheten.

25. Det är utrett att misshandeln föregicks av att V.B. och S.W. hamnade i en diskussion där S.W. inledningsvis försökte övertyga V.B. om att han borde följa med till en lektion i datorsalen. Diskussionen och tonläget kom att trappas upp. V.B. gav uttryck för att han ville bli lämnad i fred. Trots det fortsatte S.W. diskussionen med honom.

26. S.W. har inte provocerat V.B. på något sätt som kan ges betydelse enligt 29 kap. 3 § första stycket 1 brottsbalken. Att S.W., enligt skolans utredare, bedömts ha kränkt V.B. i skollagens mening innebär alltså inte i sig att det har förekommit sådant uppenbart kränkande beteende som avses i 3 §.

27. V.B. har flera neuropsykiatriska diagnoser av betydelse för hans förmåga att hantera vissa situationer och han har mot sin vilja råkat i en sådan situation. Hans nedsatta förmåga att kontrollera sitt handlande under diskussionen bör därför tillmätas betydelse vid straffvärdebedömningen. Straffvärdet bör med beaktande av det nu sagda anses motsvara fängelse i en månad. (Jfr p. 15.)

Straffmätningen i övrigt

28. V.B. har anfört att hans skolgång inte fungerade efter händelsen och att det ska beaktas som ett billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § brottsbalken. Denna omständighet är inte av sådan tyngd att den kan inverka. Vid straffmätningen ska dock hänsyn tas till att V.B. var 15 år vid gärningstillfället (se 7 §).

29. Sammantaget är straffmätningens värde för de gärningar som V.B. har gjort sig skyldig till 100 dagsböter.

Påföljdsval

30. Socialnämnden har inkommit med ett kompletterande yttrande där det framgår att V.B. inte längre är lämplig för att utföra ungdomstjänst. Han bedöms ha ett särskilt vårdbehov och behöva en insats i form av ungdomsbehandling. Vårdens syfte är att han ska få stöd i att kontrollera sin aggressivitet och sina impulser utan att hamna i konflikt. Omfattningen av vården ska vara i vart fall ett samtal i veckan under sex månader, med möjlighet till förlängning. V.B. har samtyckt till det föreslagna ungdomskontraktet om det skulle bedömas att påföljden inte kan stanna vid ett lågt antal dagsböter.

31. Mot bakgrund av att V.B. har ett särskilt vårdbehov framstår den föreslagna vården som den mest lämpliga påföljden. Vården är tillräckligt ingripande i förhållande till brottslighetens straffvärde och art. Påföljden ska därför bestämmas till ungdomsvård i enlighet med det bifogade ungdomskontraktet.

V.B.s skadeståndsskyldighet

32. V.B. har anfört att S.W. varit medvållande till skadan varför ersättningsskyldigheten ska sättas ner till noll kronor.

33. V.B. har misshandlat S.W. Utgångspunkten är därför att han allvarligt har kränkt S.W. genom ett angrepp på hans person. S.W. kan inte anses ha medverkat till den uppkomna situationen på ett sätt som gör att hans agerande innebär ett medvållande eller medvetet risktagande i förhållande till den kränkning som han har utsatts för.

34. Inte heller finns det skäl att med stöd av 2 kap. 4 § skadeståndslagen reducera det skadestånd som V.B. har att utge (jfr p. 20). I likhet med vad hovrätten har kommit fram till ska han betala ersättning för kränkning med 10 000 kr jämte ränta till S.W.

C.B.s skadeståndsskyldighet

35. C.B. är solidariskt ansvarig för ersättningen till S.W. Det har inte framkommit några skäl att jämka hennes skadeståndsskyldighet enligt 3 kap. 6 § eller 6 kap. 2 § skadeståndslagen.

I avgörandet har deltagit justitieråden Agneta Bäcklund, Petter Asp, Eric M. Runesson (referent), Anders Perklev och Margareta Brattström. Föredragande har varit justitiesekreteraren Lisa Waltersson.